

Артем КОЖЕВНИКОВ,
докторант
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
адвокат

ПРОЦЕДУРНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВИБОРИ ТА РЕФЕРЕНДУМ

Конституціоналізм не лише визначає необхідність захисту прав і свобод особи, а й закріплює їхні гарантії у законі, оскільки юридичні гарантії особистих прав і свобод можуть існувати лише в межах певних правил. Засоби захисту конституційних прав і свобод включають конституційно-судовий механізм (Конституційний Суд України), судовий захист (суди загальної юрисдикції), адміністративні дії органів виконавчої влади, законний самозахист людини її прав та міжнародно-правовий механізм.

У нашій країні права громадянина, які знайшли своє відображення в Конституції України, часом не забезпечують особу достатнім захистом від адміністративного тиску та несправедливості з боку державних та інших органів. Тому вбачається важливим створення ефективного механізму вирішення спорів між державою і громадянином шляхом удосконалення адміністративних процедур.

Для досягнення зазначеної мети потрібно удосконалювати існуючі правові механізми та створювати нові, які забезпечуватимуть захист прав особистості. Вирішальне значення у цьому має процедура оскарження, яка повинна бути доступною як у судовому, так і у позасудовому порядку. З метою більш повного втілення принципів Конституції України та Загальної декларації прав людини був прийнятий Кодекс адміністративного судочинства України.

Наразі саме цей закон визначає процедуру оскарження. Наприклад, громадянин може звернутися зі скаргою на дії (рішення), які порушують його права і свободи, безпосередньо до суду, вищого органу у підпорядкуванні державного або іншого органу, а також до посадової особи чи державного службовця.

Для підвищення ефективності захисту виборчих прав громадян передусім потрібно удосконалювати правові процедури в рамках двох основних державних форм захисту: досудової (через виборчі комісії) і судової. Можливість судового захисту виборчих прав є однією з основних конституційних гарантій їх реалізації, тому учасники виборчого процесу часто звертаються до суду для вирішення правових конфліктів, що виникають під час виборів.

Підвідомчість виборчих спорів визначається здебільшого як можливість їх розгляду в певних юрисдикційних органах, аналогічно до того, як це визначено у теорії адміністративного процесу.

Насамперед виборчі суперечки можуть бути розглянуті в судовому порядку. Згідно з Конституцією України кожному гарантується можливість судового захисту своїх прав і законно захищених інтересів. Судовими органами, які розглядають та вирішують справи, пов'язані з захистом виборчих прав, є Конституційний Суд України та система судів загальної юрисдикції. Згідно із законом «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України має право розглядати справи, що стосуються визнання певних норм виборчого законодавства, які прийняті на законодавчому рівні і які суперечать Основному закону нашої держави [1]. Інші справи, пов'язані з захистом виборчих прав, підлягають розгляду та вирішенню у судах загальної юрисдикції згідно з Кодексом адміністративного судочинства України.

Стаття 273 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) встановлює правила оскарження дій, рішень чи бездіяльності виборчих комісій і їх членів. Виборчі та референдумні комісії є органами, що організовують відповідні процеси, забезпечують дотримання закону та рівний доступ до нього. Центральна виборча комісія відповідає за контроль за виборчими правами громадян. Адміністративні суди контролюють діяльність виборчих комісій і приймають остаточні рішення у виборчих спорах за правилами КАС України. Рішення комісій мають бути законними, враховувати принципи публічності, рівності та відкритості. При порушенні цих принципів суб'єкти виборчого процесу можуть звертатися до адміністративного суду [2].

Такі правила і процедури визначають основи демократичного процесу в Україні, забезпечуючи рівний доступ до виборчих процедур для всіх громадян. Вони також гарантують, що виборчі комісії діють у межах своїх повноважень і враховують законні інтереси всіх учасників виборчого процесу [3, с. 32-35]. Контроль за їхньою діяльністю забезпечує правову стабільність і довіру до результатів виборів та референдумів. Це важливий аспект у будівництві сильної та стабільної демократії, де кожен громадянин може бути впевнений у своїх виборчих правах та можливостях впливати на політичні процеси.

Оспорювання рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та їх членів регулюється окремими статтями КАС України, які встановлюють процедури у таких справах. Наприклад, вищезгадана ст. 273 КАС України у новій редакції визначає особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму та членів цих комісій.

Виборчі комісії та комісії з референдуму є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організувати підготовку та проведення відповідних виборів та референдуму і забезпечувати додержання та однакове

застосування законодавства України під час відповідних процесів. Контроль за дотриманням виборчих прав громадян в адміністративному порядку насамперед здійснює Центральна виборча комісія. Адміністративні суди мають повноваження здійснювати контроль за діяльністю усіх виборчих комісій і їх членів та приймати остаточні рішення щодо виборчих спорів згідно із КАС України. Рішення виборчих комісій не повинні суперечити законам України, мають бути прийняті з урахуванням принципів публічності і відкритості, рівності прав усіх суб'єктів. У разі порушення ними вимог чинних нормативно-правових актів, а саме прийняття незаконного рішення, перевищення повноважень або допущення протиправної бездіяльності суб'єкти відповідного виборчого процесу мають право звернутися до адміністративного суду.

Переходячи до більш конкретних проблем, що існують у чинному законодавстві України стосовно оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК), варто відзначити складності правової регламентації. Так, наразі законодавство не передбачає правової процедури для визначення, чи відповідає обрана особа вимогам закону на час свого обрання, а також для перевірки майбутніх серйозних порушень законодавства про вибори, що можуть призвести до необ'єктивного визначення їх результатів, та встановлення, що така особа не може бути визнана легітимно обраною. Розглянемо можливі шляхи вдосконалення законодавства, що стосується оскарження рішень, дій або бездіяльності ЦВК у таких юридичних суперечках, зокрема розширення компетенції адміністративних судів та впровадження ефективних механізмів для відновлення порушених прав та інтересів учасників виборів чи референдуму як під час самого процесу, так і поза його межами.

Правові норми, що стосуються оскарження рішень, дій або бездіяльності ЦВК щодо встановлення результатів виборів або всеукраїнського референдуму, в новій редакції КАС України майже не зазнали змін. Насамперед варто відзначити, що справи, котрі стосуються цих питань, підпадають під касаційний суд як суд першої інстанції, як це передбачалося і раніше. Наприклад, частина 4 статті 22 нової редакції КАС України визначає, що справи щодо встановлення результатів виборів або Всеукраїнського референдуму підпадають під юрисдикцію Верховного Суду як суду першої інстанції. Стаття 273 нового КАС України, що регламентує оскарження в судовому порядку результатів виборів чи Всеукраїнського референдуму, встановлених відповідним колегіальним органом, містить норму, яка була запозичена із попередньої версії кодексу, зокрема зі статті 172.

У наш час українське законодавство не чітко регламентує, як потрібно діяти у випадках, коли після обрання особи виявляється, що вона не відповідає вимогам закону для зайняття посади (наприклад, за віком, дієздатністю, судимістю, громадянством тощо) і приховала це, або коли виявляються інші серйозні порушення закону про вибори, вчинені нею або за

її сприянням. Тут варто зазначити, що раніше, коли ще не було ліквідовано Вищого адміністративного суду України, були випадки, коли особа, яка стала членом парламенту, мала два громадянства, що заборонено національним законодавством. Крім того, українське законодавство не передбачає можливості звернення до суду у таких ситуаціях та не надає адміністративним судам повноважень скасовувати результати виборів. Проте в законодавстві держав-членів Європейського Союзу передбачено, що вибори можуть бути визнані недійсними та їх результати анульовані після того, як особа вже обрана та вступила на посаду [4].

Таким чином, діюче законодавство України виключає компетенцію судів у низці правовідносин, пов'язаних з виборами та референдумами. Нові положення КАС України підтверджують, що повноваження адміністративних судів у цих випадках обмежені законом. Установлений порядок звернення до адміністративних судів та процедура адміністративного судочинства утруднюють здійснення ефективного судового контролю щодо законності встановлення результатів виборів чи референдуму після їх завершення. Механізм відновлення порушених прав та інтересів учасників відповідних процесів за межами судової системи законодавством не передбачений [5, с. 66-75].

Відсутність механізму відновлення порушених прав та інтересів учасників виборчих процесів поза судовою системою створює серйозні проблеми для забезпечення справедливості та демократичних принципів у проведенні виборів і референдумів [6, с. 161-170]. Це також означає, що в разі виникнення спірних ситуацій або порушень законодавства в процесі виборів люди залишаються без належного засобу захисту своїх прав. Тому необхідно уважно переглянути законодавство і впровадити механізми, які забезпечать ефективне реагування на порушення і можливість відновлення правил виборчого процесу через судові чи інші відповідні інстанції. Це також сприятиме зміцненню довіри громадян до виборчих процесів і демократичних інститутів в цілому.

Аналіз Конституції України та законів нашої держави дає підстави констатувати, що визнання недійсним хоча б одного з етапів виборчого процесу, включно зі встановленням недостовірності даних у протоколі ЦВК щодо результатів виборів, призведе до визнання обраної особи такою, що не має відповідного статусу та повноважень, оскільки її статус та повноваження впливають із законності обрання. Введення на законодавчому рівні можливості дострокового припинення повноважень обраної особи за рішенням суду (або іншого органу – після судової процедури) у зв'язку з виявленням раніше невідомих даних, що свідчать про неможливість участі особи у виборах або інші серйозні порушення виборчого законодавства, передусім має запобіжний характер.

Це законодавче закріплення має важливе значення для забезпечення чесності та прозорості виборчих процесів. Воно дозволяє вчасно реагувати на можливі порушення та недоліки, які впливають на законність обрання

кандидатів і довіри до виборчої системи. Забезпечення можливості дострокового припинення повноважень обраної особи за результатами судового розгляду таких ситуацій є важливим кроком для захисту демократичних принципів та прав громадян. Зазначений механізм не лише забезпечує відповідальність обранців перед суспільством, але й сприяє підвищенню довіри громадян до демократичних інститутів та інститутів правосуддя.

Аналіз та узагальнення правових норм процесуального характеру свідчать про обмежену компетенцію адміністративних судів у вирішенні виборчих спорів, оскільки суд може користуватися лише тими методами відновлення порушених прав та інтересів, які передбачені відповідним виборчим законодавством. Однак цей підхід не завжди забезпечує повне відновлення прав та інтересів учасників виборчого процесу.

Безумовно, суперечки стосовно встановлення результатів виборів не обмежуються лише питаннями щодо правильності підсумків голосування – вони також стосуються законності отримання особою виборчої посади. Оскільки питання щодо законності перебування особи на цій посаді можуть виникати як перед її призначенням чи обранням, так і після, відповідні суперечки можуть виникнути і після того, як особа вже була призначена або обрана. Таким чином, вирішення таких спорів у сфері адміністративного судочинства відповідає положенням п. 2 ч. 1 ст. 19 нової редакції КАС України. Однак необхідно чітко закріпити в законодавстві порядок вирішення цих питань та визначення повноважень суду. Це важливо для забезпечення стабільності та законності виборчих процесів. Чітке законодавче врегулювання процедури вирішення спорів щодо легітимності обрання особи на публічну посаду допоможе уникнути правової неоднозначності та забезпечить прозорість та об'єктивність вирішення суперечок. Крім того, це сприятиме збереженню довіри громадян до виборчої системи та її інститутів, що є основою функціонування демократичного суспільства. Тому важливо, щоб законодавство відповідало потребам сучасної виборчої практики та забезпечувало ефективний та справедливий механізм вирішення виборчих спорів.

Зазначимо, що для розуміння сутності адміністративного судочинства ключовим є розгляд питань повноважень адміністративного суду та забезпечення можливостей судового захисту особи від можливих порушень владних структур і їх представників. Важливим аспектом забезпечення ефективного судового захисту у сфері публічно-правових відносин є наявність законодавчо закріплених гарантій відновлення порушеного права особи.

Норми, що стосуються процесуального порядку розгляду та вирішення виборчих суперечок, з'явилися відносно недавно у зв'язку з прийняттям нового виборчого законодавства. Зміни до КАС України внесені шляхом включення норм процесуального характеру, які були закріплені у виборчих законах, передусім Виборчому кодексі України. Однак такий підхід не

завжди ефективний. Ці норми, які становлять невід'ємну частину матеріального права, підтримані в КАС України, не завжди гармонізовані з іншими процесуальними нормами. Тому норми, що стосуються судового захисту виборчих прав, мають бути включені лише в процесуальний закон і не повинні порушувати його єдність.

Список використаних джерел:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/print1389891188543116>.
3. Кононець В. П. Роль Європейського суду з прав людини у контролі за виконанням судових рішень органами публічної адміністрації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 32-35.
4. Йосифович Д. І. Адміністративний процес України: підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 500 с.
5. Кононець В. П. Підходи до розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення примусового виконання судових рішень. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 161-170.

Андрій БАСКО,

докторант

Запорізького національного університету,
доктор філософії в галузі права

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
В ПЕРІОД РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

З початком збройної агресії росії і вторгненням її на територію України та прийняттям Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] нагальними стали питання налагодження оперативної та ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. Ці питання не стали менш актуальними і з плином дворічного супротиву збройній агресії. На сьогодні маємо більш злагоджений, ніж у довоєнний час, алгоритм взаємодії органів місцевого самоврядування з Національною поліцією України, Службою безпеки України, підрозділами ТРО ЗСУ, які виконують бойові завдання, Військовою службою правопорядку Збройних Сил України, Державною прикордонною службою України, територіальними підрозділами судово-медичних експертиз Міністерства охорони здоров'я України, Національним комітетом Товариства Червоного Хреста України та волонтерськими організаціями, які ведуть облік безвісти зниклих, полонених та беруть участь у їх розшуку, звільненні.